

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүделинин органы

Өрттэ 3 коп.

«Ленинград» – чогулганын Ариг өрсөддиг, ажил-соруулалгага илгээлдиг удиртуулаа деп илгээлдиг СЭХП ТК-нын Полтвиргоо кегжигүү, СЭХП ТК-нын секретары М. С. Горбачев кылган.

Илгээлдиг удир кичээлгэ-биле дыйнаан болгаш үргүдүлгээдиг адыш час-каашкынынари дый уада үзе кирип турган.

Байырлыг хуралдын киркичкилчегини туруп келгеш, «Интернационалды» соруук киришкичин-биле ирлп күүсеткен.

Оон сөөлүнде байырлалдын улуг концерти болган.

(СЭТА)

Апрель 22-нц хүндө партиа, совет органварныа, кыныныа үзэи.

В. И. Лениннің төрүттүнгө хууидеп бээр 113 чыл болганын оюнга тураскааткан байырлы хуралдар Шагаан-Арыг, Алдунурак, Түрэн, Чалаана хоорайларга, Хову-Аксы суурга, районнар төптөрингө болган.

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 277: 1039-1043.

ЛЕНИНИЗМ — ЧОГААДЫКЧЫ ДИРИГ ӨӨРЕДИГ, АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ИДЕГЕЛДИГ, ДУРТУЛГА

(Тончузу. Эгеэн 1-ги, 2-ги артыларда.)

Амдыралга үелеге чүзүлгөн чак системалык социалдык турмушту турса. Кичине материалдык болгон ага-амдыралык ачылышын долу дешиле чедип алыр бистин нитилелениш боюнуу сорулгазы кылды салым, буржуа нитилелден малайла болупшаан, кичине амдыралык өөрүшүзү өкүрү чүзө херектеги чоруктуу оруу-биле чоруп шыдава. Социалист нитилелде херектедер сарымалдык болуп болгон чазым, хоптак, кичине чоруктарга чедирбес болгон күш-ажылчы социалист моральнын принциптерин чөртүшкө болбас учурулуг.

Ылчалажок бистин моральдык принциптерин бистин хойууларын бистин үрүрүндө, нитилелдик түрүндө чурттардан бени чалдымас кичилер ам-даа бар. Ынды кичилерин аажы-чаш амычты топтарыны килеңеңиштин, болу-пун чак саткылды күш-ажыл-чы-беле чурттан чоруп кичи буржуа удууларын кичилер болдурун турар. Ол чорук үрүгдөгө калдым-даа митилд өлөрүшкүчүлүгүзү чоруп шиптирилди болгон өрттөп чокка демисекини биске дүңүлүшү турар.

Ол демисе кичи эвес чүгө улус масалары боттары дузалым болза, дооступ болбо-лзун Ленин айтып турган. Кажан чүгүлэ херек апарган

Амгы үеде тайбынны камгалаарындан чугула сорулга чок

Эштер! СЭКП Төп Комитет болгон Совет чазак тайбынны камгалаар база быжылдар талазы-биле канчаар-даа аз-жок улуг ажылды чорудуп турар. СЭКП-нин XXVI съездинин айткан уламышынын амдыралга боттадырбышаан, 80 чылдарын Тайбын программаны күтүшпешаан, бистер делегей харылааларын угазылаалык организастаар дээш, хамкыч мурунда да Ленин чалайдыр дээш туржук турар бис. Эш Ю. В. Андроповун саналаан сөөлү совет тайбын инициативалар болушунуна хөгжүлүшүн чалышкынын талазыне киирер дээш чак саткылды чүтүлдүп илгериле, делегей амдыралыга тайбын кожалды турарынын нормаларын быжыргычта чаз аргаларын ажайып турар.

Совет Эвилелинин базым буржуа, бистин инициативасын саямда — улуг Ленинга ча-

таварылга, хойуулуун күжүн ажайлаар апарып билингир. Нитилелге улуг илэрзешки-нин турмуз-биле аажылаар болгон кеземчеге таварышпас дээр язылгы меге-биле шырымаланып алган болуру ховар эвес. Бистин нитилелениш илгериле шырымаланышкынын турбас учурулуг. Ынчанга совет кичилер нитилелдик болгон кичилер эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле хойуу-дурм камгалаалык органдарын шыгыптык, хажык чок болгон мергекчилдик ажайлаары маңаар эргелирлер.

Бистер болза делегей аргамалга идеология талазы-биле соксид дивейн турар, эч чинг удууларын шыгыптык бай-долмада чурттан турар бис. Совет улустун ялса талазы-биле бузурелдиг, чорун чалышарлар дээш буржуа идеологтар бар шаз-биле шырыла туралар, олар эч бур-жар аргалары — мегеңзешки-ли болгон нитилелениш, барылааларын өскөртүп, болушунуна хажыжары — ажайла туралар. Ынчанга сарымалдык эрге-ажык херек, бистин амдыралыгысче калдым-даа халлаздыклар эч нитилелдик өртүр шыгыптык-камыга таваржып турган болгон моон сонгаар-даа таваржып.

Иаялар аргамалга демисеге эчине тилеге шыгып болгон ажык чоруктуу талазыга, марксист-ленинги идеологиянын талазыга турар дээрзин бистер бузурээр бис.

гыларын боттишкыны. Тайбынны Ленин стратегиясы, социалист даштыкы политика Ленин принциптери СЭКП-ни болгон Совет күрүшүн делегей харылааларын амдыралга боттадырбышаан, 80 чылдарын Тайбын про-грамманы күтүшпешаан, бистер делегей харылааларын угазылаалык организастаар дээш, хамкыч мурунда да Ленин чалайдыр дээш туржук турар бис. Эш Ю. В. Андроповун саналаан сөөлү совет тайбын инициативалар болушунуна хөгжүлүшүн чалышкынын талазыне киирер дээш чак саткылды чүтүлдүп илгериле, делегей амдыралыга тайбын кожалды турарынын нормаларын быжыргычта чаз аргаларын ажайып турар.

Совет Эвилелинин базым буржуа, бистин инициативасын саямда — улуг Ленинга ча-гыларын боттишкыны. Тайбынны Ленин стратегиясы, социалист даштыкы политика Ленин принциптери СЭКП-ни болгон Совет күрүшүн делегей харылааларын амдыралга боттадырбышаан, 80 чылдарын Тайбын про-грамманы күтүшпешаан, бистер делегей харылааларын угазылаалык организастаар дээш, хамкыч мурунда да Ленин чалайдыр дээш туржук турар бис. Эш Ю. В. Андроповун саналаан сөөлү совет тайбын инициативалар болушунуна хөгжүлүшүн чалышкынын талазыне киирер дээш чак саткылды чүтүлдүп илгериле, делегей амдыралыга тайбын кожалды турарынын нормаларын быжыргычта чаз аргаларын ажайып турар.

ымыла айтыртып, бир эвес амгы нитилелден ажайлаарын эгетге албайн бээр болза-ла, шип тургустумас деп, Ленин айткан. Импералист реакция чүтүл-дө, оон даштыкы политика талазы-биле, уламышкынын аягы талазы-биле кызым, алыс-жык-чикс эрге-ажыктарын албайла-биле боттары турар дээрин ол чажыры шыдава.

Эч улуг чокчаже, мөчүт-дө болгон дарал нитилелениш мегеңжидерине, делегей тергиле чедип алырчыке чүтүл импералист чонга улуг уламышкынын чилеши болу-п арттышаан. Имперализм болгон оон политиканын шипчиле турар күштерин Ленинга характеристикалаан боюнуу учур-дуузынын талазы-биле ам-даа күштүт дээр артып турар.

Капиталист система хань кризистип байлаа туруп турар. Ол кризис буржуа нитилелден экономикалык болгон политикалык, материалдык болгон угазылаалык амдыралын хаара туза берген. Күш-ажыл биле капиталдын аргамалга, импералист болгон хостал-дыр күрүшүлери аргамалга, капиталист делегейин күш-теринин хосталдыр аргамалга чорудуулар чидилешип турар. Импералист буржуазияны эч чөртү кесектери даралык нитилелден стратегия талазы-биле хосталдыр буржуа оон шипки чорудууларына, оон хөгжүлүшүн шипки логикасында деп санавай, социализм оон делегей поли-тиказыме чаз калп туралар.

Бо байдалдар АКШ-ты башикарчык болуктерине реаксылы агым, Ленинга сестерин ажайлап чугулазга, «шерт партия» тергилде, «түңнел чорук чүгү болу-рун бо давай чүгү, күш-терин до-доруан ажайлаар херек» деп болууга чугулаан турар. Имперализм, хам-перализм, эч агрессия элдере боттары турган, дайын аймы-лыг улаштуу турган, кри-зистен уштуу үлүп, оон-биле социализмн төөгүлү кий-рылга харынын бээр деп оралжып туралар.

Имперализмн агрессия чүтүлдүр хамкыч мурунда Совет Эвилелинге улуг, бу-жар социалист дем каттыжы-газына улуг улашкан. Эконо-мик хемчегер болгон пси-хологту дайын, коммунизмге улуг «амыктык похоло» органи-заастарын оралжышкыны-пары, социалист күрүшүлери-нин шипки херектерине. Польша кылган шыкшак, контроллушту «бешки ко-лоны» ажал-тожон хемчегер-терге чедир, колгаарлашкы-лар — бо бүгү болза бот-барылаалар-дыр, ойтала

шылава фактылар-дыр. Импералист реакция, моон мурунда чалгыс эвес улаа болганы шыкшак, төөгү-үлэ хөргүч, делегей соци-ализм кызыл-кыар, улустар-нын хосталдыр шипчешки-нин моондактарыне чүтүл турар. Бир эвес социализм бо-дуну тургустарын дүжүп бер-бес болза, хөгжүлэ дайынче дүжүртүлүшү бам бээр деп социализм ултимат окта-тыган. Ынчага ийини бир-рээ: бир болза делегей хем-чегер имперализмн ал-байлаша чажырт, бир бол-за делегей дайын — бо-дуну үндешин-биле, ол дээрге меле-гей болгон корукчүт чорук-тур.

Импералист политикага, делегей айтырларына импе-риалист хамарылаа улуг ажык чон масаларын үн-дешин эрге-ажыктарын шип-терин бистин социалист хамары-лавыс туржук турар. Социал-депешинге доктадыл шы-дава, кичи төрөлгөтөнни со-циализм шипилгезинин төөгүлүт чорудууга шип-тык шыдава деп чүгө бу-зур турар бис. Социализм дээр-ге тайбын-дыр.

Совет Эвилелинге, социализмн ам-дуума чурттарга дайын-даа, бо-чепсектерин дээр боттары-даа херек чок, делегей байдалын чидиле-нишкын херектип илгериле күш-тер-даа чок. Тайбын, дүңү-чүтүр болгон бот-боттарыга ажыкты калы ажайлажыла, улустарын социал болгон на-ционал депешинге, боттары-нын салым-чолун боттарынын тоарадырыне эргелерин хажы-жык чогу — бистин тозарга болгон ажык сорулгаларымыс бо-дур. СЭКП-нин ажайлап кылган Тайбын программасы делегей байдалын чогумчалыг «жижирениш» илгериле ко-наш ол деп, Ленин Ильич Бреснев XXVI съезде ТК-нын Отчет илелелин кыл-пун чугулаан.

Ажы-дуума социалист чурттарын азып турар чангыс эви, оларын сирм катты-жышкыны, марксист-лени-низмдин болгон социалист интернационализмн прин-циптеринге шыны чоруу тай-бын дээш демисеге эч чугула фактор бооп алереп турар. Варшава Керэзонин киржик-чилер күрүшүлери Политик-тиг консультативти комите-тин Прагада чөүлөд хуралы дайын оруун доа турарына шиптирилди база катп көр-гүсеп.

Шынар талазы-биле чаз, улам улуг ажайылды чаджы-шылды крпн турар бо-чеп-сектерин элдере боттары со-лодурмын дайынын бот-ла-байм дээш демисеге кол сорулга деп санап турт бис. Яролуг чепсектерин ам бис-зин бар курлавырларын кызы

гаар чок улам ийи көүдөлдөр, стратегтиг бо-чепсектерин боттү хевирлерин соксаал чокка элдер боттары боттамыр сорулгалыг АКШ-тын админ-страция улустарын амыл-ралчы эрге-ажыктарын херекке албайн, бодуну кончүт ха-рысалга чок чорупуу турар. Америк ми-литаристер боттарынын ортумак ырашылдыг раке-талаары Бармын Европа-га канчаар-даа турган тургузар сорулгалы салым, ынчанга ол девишктерин улустарын АКШ-тын яролуг «долазы» кылдыр хуудуларын чедип алыр дээш хооуу «тик вар-и-лит», «ийини арес-чидиле шип-тир» болгон эске-даа кажар-лашкынарга чадгылы алган хаме таварышкынын кылп турар. Яролуг чепсекти бис дугарылаа ажылава деп Совет Эвилелинин чангыс тала-ларга улуг хуулазгыне Кат-тышкан Штаттар болгон НАТО талазы-биле оон эиле-чирер миңчага чедир харым бербери.

Чугулажышкынын күш-терин тургустуну келген деп байдалын үрээр сорулгага ажылаар сажышты. АКШ-тын семзешкине удуула-рышты Совет Эвилели бо-чепсектерин кызырарын бир-ги элдерге шипи дешилаа хө-вө, «ийини арес-чидиле шип-тир» болгон эске-даа кажар-лашкынарга чадгылы алган хаме таварышкынын кылп турар. Яролуг чепсекти дүжүрени чаз алдыр сорулга салган, бистин тургусту шериг тала-зы-биле артык күштүт болурун күзөлдөп турар.

Стратегтиг бо-чепсектерин кызырларын болгон кы-зырарын талазы-биле бээр Европага ортумак ырашыл-дын яролуг бо-чепсектин ай-тырларынын талазы-биле чу-галажышкынын чедилеши-нин болурун шыны-на күзөп турар бис. Бот-боттары билчирини болгон хойуу бузур эрге-ажыктарын өөр-иле хөргөүгө үндештир, ба-за деп эргениш болгон дайын чок чоруктуу прин-ципте дүжүртүр дүжүртүлгөн чедип алырчы бис беле бис. Бо дээрге бистин шыны ха-марылажышты, бистин чаз-гай саткылдыштын херезин болбас бис.

Тайбынны, социализмн чаалд амдыралынын камгалаалыда турар турары — Варшава Керэзонин кижигү-чү чурттарын камгалаа эл-делин күтү-күжүмдө. Со-циализм дем каттыжылаа кан-чаар улустарында канчаар негеп турар болду, оларын камгалаа улам быжык, улам дөңгөйтү болуу дээш бүгү чүдүлери миңаар кылп тур-чор болгон кылдыр-даа. Бүгү улустун амдыралы-биле, коммунист партиянын бол-гон Совет күрүшүн салым

салымшыны-биле бүргөткен СССР-ниң Чепсектиг Күште-ри совет кичилерин, ажи-дуума социалист чурттар-нын дем каттыжылаа-нын тайбын күш-ажылын серемчиледип камгалаа тур-ар. Ол дугайын авантюра-ларга ийиктир ултпик. «Бис боттарынысты баяндырбас бис. Бисти оон шыдава — сон-даа шыдава, мегелен-даа шыдава» деп, Ленинни сест-ери бар болгон.

Эштер! Каттышкан Штат-тарын улуг күрүшүрчөк се-мзешкине бо-чепсектерин элдер боттары, күш до-дору, дайын проагандазы — бо бүгү делегей айтырла-рыга импералист хамары-лаа бүгү-нитти айымды тургузуп турар. Бармын тала-зын чажырычтык болукте-ринде агрессия тенденция-ларга улуг чажырычкы болгон калы ажайлажылаа чедип чүтүлдүр боттук, сарымалдыг улуг тенденция туруп турар. Совет Эвилели-нин Бармын чүтүл элден хай чуртары-биле харылаа-ларын хөгжүлдөп бисте чүдүлөшүп турар эрге-ажык-тарга элден талаар барын көргүтүп турар. Ол дээрге — делегей харылааларыга тайбын кожалды догдуу-лашкынын дешипте прин-циптин улам ийи быжыга-рыга эч үндештир-дыр.

Бүгү чөк ботбурзаны шы-даа алган дайынга улуг шип-чешкинин күтүлдүр көлүр-лүшкүн амы үнүн тугу апарган. «Дайын халаттыг, чогун-на калбас масалар оон берге айыл деп мегереп билер» деп, Ленинни сест-ери саткылдырдыг ажайлаар. «Дайын болдурус» — бо кийгыры Европанын шы-даа алган, АКШ-та база чангы-ланган, бүгү ботбурзатте дымалып турар.

Дайынга улуг шипчеш-кин ам делегей амдыралын-да салдарыг фактор бооп өскөсөн. АКШ-тын болгон НАТО-ну эске-даа чурттар-нын чажырычкы болуктери нитилел күштеринин бо-чепсектерин көүдөлдөпте улуг америк ракеталарын Бармын Европага тургуза-рына улуг шипчешкини кичештеге ап көрү учура-га таваржып турар. Ол шип-чешкине нитилел мегереп-лине база масаларын ил-депешин чаз дешипте ил-депештир турар.

Коммунист болгон сопи-ал-демократтар, християн болгон либералар, проф-ессорлар, шажын-чүдүл-гөн, хемчегерлер, амык-тарын болгон эске-даа ор-ганизаттар тайбын дээш демисеге хой чүдү амы политиктиг база идеологтуг

тургустардан үнелен көрүп турар. Ынчагажок олар ийи-ти сорулгалыг — дайын кы-сыкчыларын кичи төрө-лөгөтө белеккен турар хала-ын болдурус. Ол сорулга чедип алыр деп ботбурза улам-на быжыгып турар. Дайын болдурубайн барын болуу, болдурус-даа учу-рулуг.

Дайынга улуг демисеге мурунку оодурунда бистин эштеривис — коммунист чоруп турар. Коммунист болгон ажалчын партилар термоядролуг дайынны чад-лаар дээш хайра чок де-мисекип, дайын айымалыг улуг улус масаларын де-миселди илдепештир, оон үнө дээр имперализм болуу деп чөртүр айтп турар.

Каала-да каттышпашынын шипчешкине Делегей эр-кен конференцияныг бадм-каттыган дайынга улуг, имперализмге, колониализмге улуг уламышкынын бис билчип, чок хуулаз көрүп турар бис.

Политика болгон эконо-ми талазы-биле тускайлап чорукту, национал эконо-мик хөгжүлүшү боттары-нын, улустар аргамалыг экономиктиг харылааларыга демократтыг эле тургузуш-куну халдырар чүгө чеп-сегеништин элдер бот-тер чорукка болгон дайын айымалыг улуг демисел шиптирилди чорудуп турган, чедип ап болуу деп чүвени хосталган күрүшүрчөк улам эл билчип турар.

Бистин тайбын инициативасы бистин инициатива-ныс идеалары-биле чангыс уламышкынын болуу, олар-нын детимчеви ап турары-ныс саткыл ханымшыны-биле демелдеп турар бис. Ол дугайын Совет Эвилели-нин 60 чыл болгон оюну ба-йырларына хууриде ком-мунист, революст-демо-краттыг, национал-патриот-туг эске-даа партияларын төлөөлөкчирин чугулаан тур-ганнар. Прагада Варшава Керэзонин кижигүчү күрү-шүлери Политиктиг консу-лативти комитедин ийи үндүргөн санаал-оолдарын калба-биле детимчеви база ол дугайын херектедип.

Имперализмн кичи дээр хөв чок уламышкы-ныга улуг ажык өртөп ар-гажок моондакты тургузарын бистин чуртувус бодуну төөгүлүт харысалгазы деп көрүп турар. Чүгө Совет Эвилелинин болгон социализм чурттарын ажи-дуума-шыны улустарын айыл чок чорупуна дугайында эвес, харын депешинге не-лэр үнелен дугайында са-гыш салымшыны биске оонашкан. Тайбынны быжы-лаары — ол дээрге улустар ара-

зынны харылааларын ке-лди үнө-дир. СССР — деле-гейин дүжүртүгү чоруп чалайдыр, бүгү күрүшүрчөк-биле, оон ийинде Каттыш-кан Штаттар-биле чөгуур дешилге, чаагай харылаа-лар дээш туржук турар.

Бистер партияны XXVI съездинин делегей шыры-га тайбынны камгалаарында оскө эл-не чугула сорулга чон деп принципиадыг тенденция-лар удурулга болдуру турар бис. Бистер, шыны Ленинчилер, тайбынны дээр-ниң тилелгедери дээш, кичи төрөлөгөтө тайбын ке-лди үнө халдырар дээш күрүшүгү сарымалыс бис!

Эргим эштер! Бо чалгы Ленинни юбилей РСДРП-ниң II съездинин 80 чыл ою-биле камгалаары турар-дыр. Чогун-на ийи пар-тияны тургустарын өлүр улуг идеямын амыралга боттаган Ленинни кол ачы-хажылаа болуу. Оон бээр-ле бистере Ленин болгон партия чарылас туржук хоблаады. СЭКП-ниң хой талалыг ажил-чорудуу-зыла Ленинга болдуру, де-нини тура-сору сепкинек.

Кичи төрөлөгөтө бар эл-не үнелен саткыл-саткыл бай-лашкыны — шиптаргай болукчлар болгон револю-цондар Марксист, Энгелсти, Ленинни ийилай коммунист бистере, коммунисттер, тө-өгү бузурел-биле артырган. Бистер оон амдыкты-биле ка-далаан, амы делегейге марксист-ленинизмн кү-сөлдү турары өлүр улуг ху-улазгыне дүрүм болуу чоругарын турар бис. Алаа үндештир, амдыралы-гил негелдерин барылаа-лаштыган, ол өлүр улуг өө-рөлүгү СЭКП чогаалыкы-гай-биле хөгжүлүп турар. Коммунист идеал, марк-сист-ленинизмн тилелге-леге теорияны биске келди-реже оруту чарылып турар. Ол ийилай ажууна ала-биле совет улус төөгүлүт тилелге-лепни чаалап алган.

Бистин мурунуста чар-тык улуг сорулгалар сал-дырган, эштер. Олар кайи кире-даа пария болза, кан-ды-даа күрүшүшкүчү не-геттиле, бистер оон шип-тирилдиш шипаар бис. Оон ма-галыла — Ленинни пар-тияны удурутуу ролю, совет улустун чогаалыкы энергия, Ленинни бистин чалгыш чон шыныгыс бо-луп турар.

Мондө хөгжүп, ажил-чорудууга шыны удурулга болуп турар өөредиг — де-нини дээрлеспил! Улуг совет улуска алар! Улуг Ленинни тургусту Совет Эвилелини Коммуни-ст партияны дээрлеспил!

ТҮҮНЭЛ КИЧЭЭЛДЕРНИ ЭРТТИРЕРИ

(Экономиктиг өөрелдигин системизация түннел кичээлдерин эрттирерин методиктиг сүмелер)

Ажылчы чонун экономикалык өөрелдигин системизация чил түннелдерин үндүрер хажысалгалыг үе чоокшупа олтурар. Апрель-майда кичээлдерге артык темалары өөрел-лерин ачылаар. «ССР-ниң Ажы-чөм программасы», «Эр-тем-техниктиг депеште болгон экономика», «Хумагалыг чорук — коммунист олаа мөзү» деп курстарын өөрелп турар коммунист күш-ажылын школа-ларында бо 1983-84 өөрелде чалында баштайт дээр темаларын өөрелп доозар учу-рулуг. Ындыг туржук чалыкш школалар ол курстарын про-грамманы чангыс өөрелде чалыны дургузунда эргел-леп эрттирер турары канча-даа таварышпас. Ол чүд дээр бо школаларга өөрелп учу-рулуг коммунист мөзү-шын-ар айтырларын болгон бот-дур-дуге муракш хужулааны өөрелмей эрттиркен ол. Программа бузур бо айты-рыларын өөрелринге 10 шак-ты берген.

Республикада экономиктиг өөрелде чөүлөшүн болгон Политиктиг чарыдышкын бажымын сүмелен бузур ян-вар-айда «Соц социализмнн хуулазгы» деп тускы кичээлди эрттирер турган. Ындыг кичээлдерин эрттирер школаларын пропагандагы болгон ажайлаачылар оларын ажи-жык боттары чугулаан туралар. Ак-Доуракта «Тына ла-дугу» комбинатин пергопекте эртерелдеспил. В. Марчук «Соц социализмнн хуулазгы» деп кичээлге эш-өрү-биле ажайды кичилер, камалга, хумагалыг чорукту күштөд-дир, сагыла-чурмуу беледер дугайында сүмелсип чугула-лашкы, кичээлди практика-лыс теорияны холбеп эрттирер туралар.

А чамдык школаларда бо кичээлдерин шуут эрттирбээн азы практика-биле холбеп чо-рутпай турар.

программада көрдүгө ажай-лаачы удурушун муракш хужулааны база ажайчы коллективтерге кичизилде ажайын канчаар организаста-арын айтырларын база-ла «амык школаларга чедир өөрелмей турар. Бо айтырлар-ын көрү-биле программада 10 шакты берген. Ынчанга пар-тия организастары, эконо-миктиг өөрелдигин чөүлө-лөп коммунист күш-ажылы камгалаа туралар. Школа буржуаизм шупту 32 шак, азы 16 кичээл эркен турар учу-рулуг. Бир эвес кичизилде, коммунист мөзү-шын, муракш хужулаа айтырларын школага өөрелп, сайгарбаан болза, артык кичээлдерге бо айтырларын өөрелп көрүп партия организастары про-пагандагерге саналаа эки. Чүд түннелин үндүрүлүгү бир чугула айтырым бо.

Моон мурунда чылдарда чангыс ай темга түнел кичээлдерин эрттирер Политик-тиг чарыдышкын бажыны экономикалык өөрелде школаларыга семинарларга сүмел-п турган болгон. Бо өөрелде чалында ийи чангыс ай тем-га болбас. Түннел кичээлдерге калыг проблемаларын сай-гарып көрүп хоорай, районнар-нын партия комитеттеринин чангыла экономикалык өөрелде чөүлөлдери шиптирлээр учурулуг. Чинжэ, «ССР-ниң Ажы-чөм программасын» өөр-елп туралар ажы-чөм про-грамманы ажил-агылалар кан-чаар боттарынын туралы, бо ажайды диннакчы буржуаизм кичизиле калдыл дээр шыкш азы коллективтиг ке-рээ чарып ажайлаан турар ажайды-агылалар негетрелди турарынын, камалгалыг чорукту кичилер дээр эске-даа айтырларын сайгарып бо-лур.

Чугула чүве түннел кичээл-

дерин шынарлыг, бедик идея-теоретиктиг дешилге эрттирер, ажил-агылаларын шиптирлээр турар айтырлары-биле чангыс холбаар болуу.

Түннел кичээлдерин эрттир-ерин арга-хевирлерин азым-буруу. Тодаларга экономика школаларыга диннакчыларын кылган рефераттарын, ил-лекелерин айтырар болуу. Ком-мунист күш-ажыл школаларыга диннакчыларын прак-тиктиг оонааларын канчаар кылдып алганын сайгарып, олар-нын ажайды экиндер талазы-биле санал-оолдарын диннап болуу. Чер-чөд экономикалык өөрелде чөүлөлдерины сү-мелени темга беселдешкы-кыны кылп болуу. Реферат-тар болгон практиктик оонаа-ларын чикс тематиказы «Экономикасыз газет» солун-гу 1982 чылда үлөс 45-47 номерлеринде бар. Баш ууру диннакчыларга ол тематиказы үлөс бээр таварымчалыг. Бир эвес диннакчылар республика-нын экономиктиг чөүлөлдери болгон Чырдымшкын бажы-ны сүмелени камгаланын кичи буржуаизм оонаштыр хуу-да санаашкынын тургусту өөрелтеш, оон ажайлап кылп турган болза, түннел кичээл-дерге ол ажайлап күсөлдөп канчаар боттары туралы, камалга талазы-биле алган чугула хуулазгы канчаар күсөлдөп туралы диннакчы-лар түннел болуу.

Түннел кичээлди хандыг-даа арга-биле эрттирер болза, ол кичээлге диннакчыларын 1983 чылда алган социалист ху-лазгыларын канчаар күсөлдөп турарын чугулажыры эргежөк чугула.

Ынчал кээрге түннел кичээл-дер бууду өөрелде чалында диннакчыларын чедип алган билин илгериледе олар-нын ол билин херек кырыла ажайлап билчип көргүзүп, ажайлап ажижык болгон шыныар беледерине детим-чез бээр учурулуг.

Чыл түннелдиге белекелес үе-инде келер өөрелде чалында белекелдир өгөлөп, бо эртти-турар өөрелде чалында кан-дыг чептестер турганлы, олар-ны аналалет, чептестери ажим эрттирчип оруун, өөр-елдигин түннелдиги беле-дерин аргаларын көр.

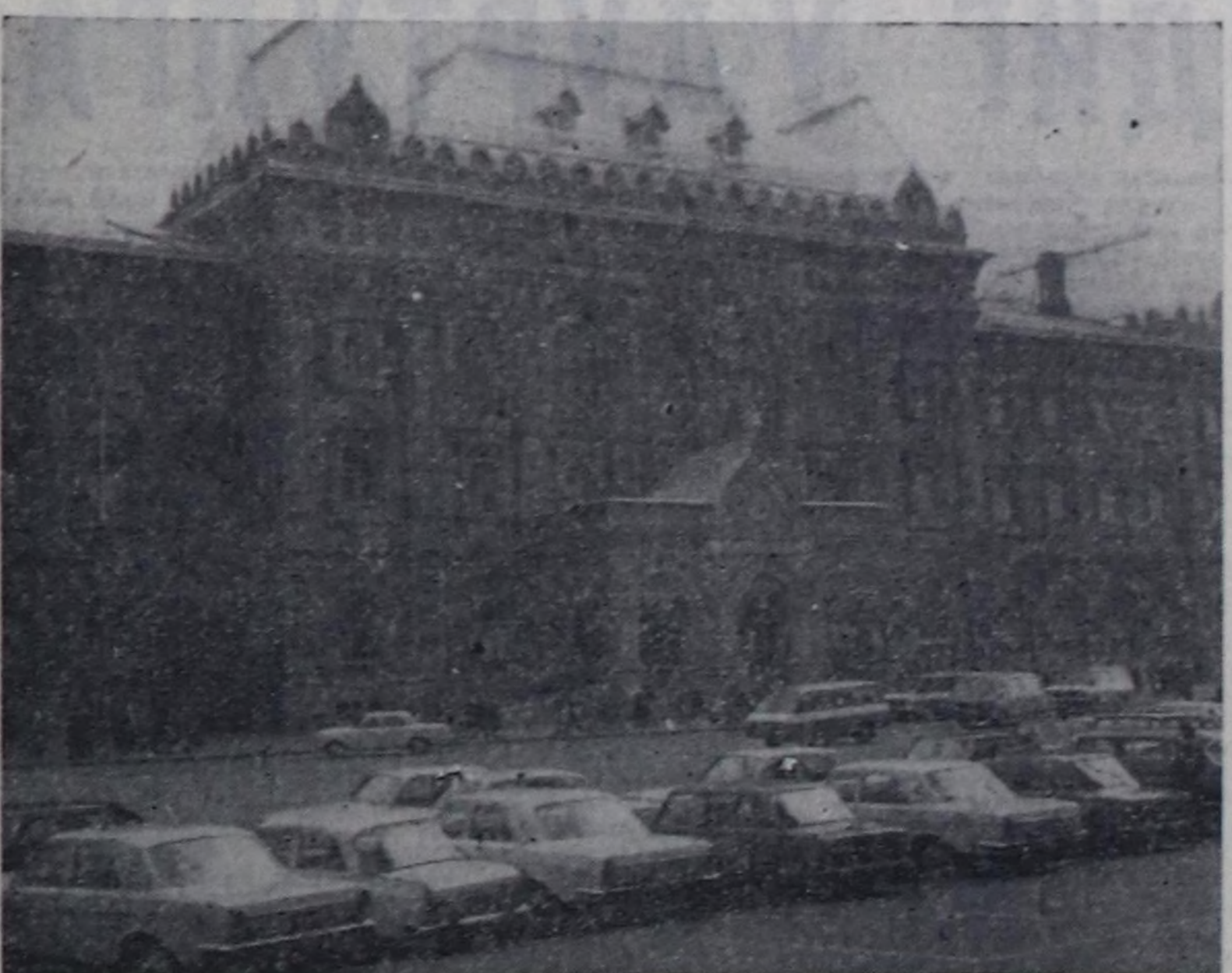
Е. АЖИ, Политиктиг чарыдышкын бажынын консультанты.

Делегей информациялары КОМПАРТИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). САР-ым национал байырлаан — Хамар-шылас чоруктуу күшү таварыштыр Сирияны. Коммунист партияны чоктаа чаз ме-дегелде чугулаан турар бол-за, үжөк чедип чил бурунгар эш сөөлү даштыкы солдат Си-рияныктерин каттап чорукта. Национал хамарышпас чорук дээш сирн улустун үр үенин дургузуна, үргүлдүп келген демисел ийи тилелге-биле доозулган, оон азымында со-циал-экономикалык чугула чаар-тылгаларын, улуг-улуг үлөтүр төлөмелдерин боттадырар болуулар аргалыг болгон.

Сири улус-бодуну национал хамарышпас чорун чүгө патриоттарын хай сөмгү кичи күштерин шыныктып турган чаалап алган эвес, харын база тайбын, хосталган болгон деп-шылде күштерин, биргэ элде-чөгө, Совет Эвилелиниң бот-чалады детимчезинин ачы-ндаа чаалап алган. Сирияныг

МИЛЛИОННАРНЫҢ УНИВЕРСИТЕДИ

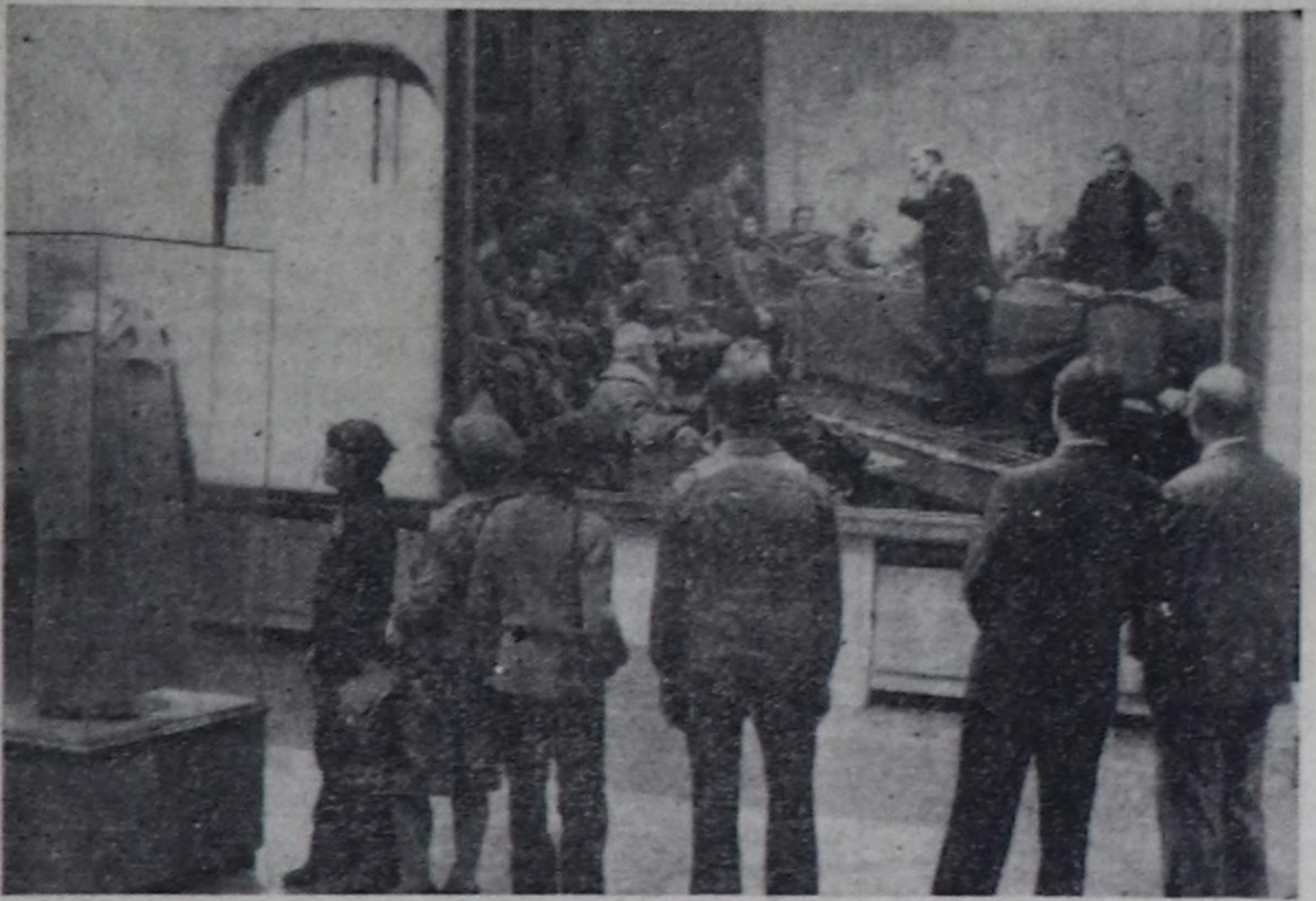

МОСКВА. В. П. Лениннің Төп музейі — уағз ортем төу. Совет Эвилеллини Коммунистти партиясының тургузуушунун, Октябрьдин социалистти Уағз революциясының сүрүк киирикчи болган таракчыларын, ажалдыларын болган таракчыларын дегелей баштайгы күрүсүнүн үндөйлөкчелерин ажалдыларын болган ажал-чорудулазын дугайында кайгамчык байлак болган үеи эртине-дир.

Музейин 34 залдарында он ийи муң чартык санын чүүлдерин дегезон. Ол чүүлдерин аразында Владимир Ильичиниң хууда эилелери, документалдык фото-чураттар, кино кадрлар, В. П. Лениннің дегелей уластарын хой дыдырына парлаан номнары бар.

ЧУРУКТА: «Совет эрге-чагырганы В. П. Ленин чараап тур» деп чурукчу А. Д. ХУДИКОВТУЧУРУУ.

ЧУРУКТА: социалистти тургузуушун үеинде В. П. Лениннің ажал-чорудулазын дугайын музейиниң залында дегезон чүүлдерин көргүзүп турары. СЭТА-ның фотохроникасы.

СОЛУН ЛЕКЦИЯ БОЛУР

1983 чылдың апрель 23-те Политиктин чымылышкын бажында «ССРЭ-ниң дегелей байламы» деп лекция 16 шақта болур. Лекцияны ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң секретары, РСФСР-ниң «Билги» нитиалениниң доктору-Георгий Гаврилович Подкопаев (Москва хоора) кылур.

Лекцияга абонементалер болган билеттер бугаар кирер. Касса—кирер экин чанында.

БӨГҮН ЧАСКЫ ЯРМАРКА

Хүндүгү кызылчылар болган хабрайың аалчылары! Тыва АССР-ниң салык болган хой-ниити организацияларының кирилгеи-биле организастаар ЧАСКЫ ЯРМАРКАга кээп кирижинче силерни чалап тур.

Бөгүн Мультираның болган дыштанылган Гастелло аттыг парыгының деиз-кээринге болур.

ЛЕНИН, САЯН, МОНБЛАН

(Төңгүзү, Эгеиз № 93 «Шында») Шанақтыг айттар Ачински-же улааш, доң оруткан, шыгырадыр кылаштыкын үшүк-кей. Сибириниң караң четпес дегемнерин, Салынның уулар хар шыпкан мооруктерин, Енисейиниң ак-ак орбандыларын Владимир Ильич катап-катап көрүп чораан...

Монблан.

Ат-сураттыг Швейцарияда Женева хоорайга барган кижилер дугайында Швейцарияныкы талымдалган Женева хоолу-даа эвес, эдентеринде кайдыр-кадыр тургула-зыг, баштарында караң чыгыр-чыгыр ак менгилерин, арыг харыг Алыш дагырының суруу—Монбланын ма-гадап коор. Бо кижиге до-раан-на өскөн-торон Санг сынынч погаан шивилеринг кожагарлары салгышка кирер. Женева хоорайың дэл ор-тузунда Молаар деп суугада калбак барельеф тураскаал бар. Ында Женеваын истен сүрдүргөн кижиге хоолу су-нууп алган херектен кижиге херектен чүрүп көргүсөн. Шан халың, тоңу-даа билер, хал-тада дөң истен-сүргөн кижилерге Швейцария хоора-дар арганы үргүзү берип келген. Ону Владимир Ильич баа ажалган чораан. В. П. Ленин Швейцарияга үнүп ки-рип, нийти-биле чеди чыл хире чурттаан. Ол чараш-ча-гай чурт истен-сүрдүргөн кижилерге хоолу сууну тура-даа, олардан каргыс шагда-лар, оок, чидиг нараан ират-пайн турган. Ындыг берге-дерге, кызгандашкынарда Владимир Ильич доктаамал таваргыш чораан.

В. П. Ленинниң Швейцарияга эртен орун көргүз-гөн мийдиг: Берн—Цюрих—Женева—Лозанна—Циммер-вальд—Китальс. Хоора бурзуу, суур бурзуу—хай-нышкынын Ленинч угаан-бодалды.

1979 чылдың октябрда совет чоракчыларын бир бу-лүг Швейцарияга аян-чорууп Цюрих хоорадаан эгезон. Оң шийик-чаагай кудумчула-рына чоруурунга, баштык-чыңың кылашкын даажы, оң сыйың чок үнү кижиниң кулаанга дыңалын, оң бо-далы карака көстүп турар мыкаш болур чорду.

1922 чылда Москвага Коминтернин IV конгресси болуп эртен. Алаа лизы-бүрү чурттардан коммунистер чөт-келген келген. Оларын хей-хөй бодурун эвес, а өскө чыгыт аттарыг болган. Оларын аразында кара-ба-жылардаа чүдө хал азыр-тып үнөшпөр база бар. Ын-чаарга торон чуртунче ээп чедө бөөрге, оларын дайып-лар кара-байындарже база катап кирип оштангы болур.

Делегеттарын Москвага чедип келген оларга аажок улуз өөрүшкү болган. Олар амыдыралынын иштине бир-ле дугаарында хостуг черге кээп, оң агаарын тынып турганар. Ажылчылар бол-ган таракчылар боттарының күзөл-соруу-биле хостуг эрге-шөлөни эң-не баштай чедип алган черде республикага чедип келгенер ол.

Ленин даштыкка турар үеде ол итали эш оң-биле кал-даа улаа учурашкан болган революстурларын чыгып келген черлерин Владимир Ильичиниң күзөл-диги-биле ирлан чоранын ол эки билер.

Итали эш мынчаар ула-мычкан: — Женевага карнавал үе-инде «Карнавал» деп ири-

Кижилерге «хоолу суунуп алган турар» Швейцарияныкы бистин улуз баштыкчымыс калчаар хулаң алганын бор-та чугаалакан тур мен.

1903 чылдың ноябрда хаан-ныг Россияныкы полиция чери Женеваың полициячыче В. И. Ульяновту айымдыг кү-рүне херектен, ка; а-бажың-надып, Сибирге шолуттуруп чораан кижиге деп дыңаткан турган. Оң-биле кады ол Ленин деп аттыг болган орус революстурларын аразында оң дугаарыгын кижиге дээр-лип медеттеш, оң ажал-чорудулазын, халыктаа-ларынче оңа кызыгыны салып, херек апарса, хаан-ныг эрге-чагырга черлеринче доп-дораан дыңадырын ды-ззон.

Владимир Ильич биле На-дежда Константиновна Швей-царияга ажал талаам-биле улуз бергедешкынчерге та-варжын турганар. Ылаңгы оң наймысала Берлин Цю-рихче келерде, эвез эвез ашаны баш удуз толээр узурлуг турган. Ынча ажал оларга турбаан. В. И. Ленин биле И. К. Крупскийни Цю-рихке чарыгалын Фридрих Платтен баштаан швейцар со-циал-демократтар хулаңып алган. Швейцар поли-циянык «Владимир-Ульянов-Крупский» погалың 1870 чылда төртүтүнгөн. Сими-бирер, Россия деп эгелит хер-роде «даштыкы хамаатыны чурттаар кылдыр чөпшөрдө-дип алганда, хоорага ка-пир-даа хора чедирттиген илерер болза, хулаңып ал-ган кижиге (Фридрих Платтен К. К.) боду чогуур хары-салгыс долуз-биле хулаң алаар деп бижон. Оон ийи Цюрихтин полициязыла мийдиг: «дегелей азымал калган: «Ол В. И. Ульянов—К. К.» кадым-биле чыгыс орооде чурттап турар, оон жуурунда ай сайында 24 франк ажалы оал чок то-рун турар. Мында Ульянов чогоал ажалы кылп турар.

Бистер В. И. Ленинни чурттап турганын бажыны барып көргөн бис. Ийги каатта бичи ороолдиг чан-гыс соңаам ажал турду. Ында кижилер чурттап тур-ар. Ук бажыны ханамы-да бичи тураскаал самбыра-да орта В. И. Ленин чурттап турган деп бижип каан.

— Бо бажыны кижиге бу-руз нөрүсээр-дир—деп, бис-тиң хелевичине тайбыр-лады. Ленин дөргө кижиге тө-релетениң тоңгузунде эң улуз кижилеринг бирөөн. Ынчаган оң чурттап тур-ган черлери кижилерге уя-лап болур учурул.

Цюрихтин соода В. И. Ле-нин «Искра» солуну үдү-рер дугайында Г. В. Плеха-нов-биле дугаарыгын кыл-ган. Ленин дөргө кижиге тө-релетениң тоңгузунде эң улуз кижилеринг бирөөн. Ынчаган оң чурттап тур-ган черлери кижилерге уя-лап болур учурул.

Цюрихтин соода В. И. Ле-нин «Искра» солуну үдү-рер дугайында Г. В. Плеха-нов-биле дугаарыгын кыл-ган. Ленин дөргө кижиге тө-релетениң тоңгузунде эң улуз кижилеринг бирөөн. Ынчаган оң чурттап тур-ган черлери кижилерге уя-лап болур учурул.

В. И. Ленин Швейцарияга турган чылдарында кайгам-чык улуз практиктик болган теоретиктиг ажалдыры кыл-ган. Ол оон болшениктер партияныкы демиселин удуртуп, Швейцарияныкы бол-ган Европанык өскө-даа чурттарының социал-демок-раттыг шимчөөлүгүн ийкей-лел киирип турган. Швейцарияга В. И. Ленин-ниң «Орус социал-демократ-тарын» соруугалары деп Швейцарияга бижон ажалы. «Бир бажың бурунгар, ийи бажың аткаар». «Демократтыг революцияга социал-демократ-тыкын ийи тактика» деп номнары парлаттыган. Орта «Философия кыдыраштар», «Материализм болган эмпи-риокритицизм», «Империализм—капитализмниң дээди чадамы» болган өскө-даа улуз номнары дооскулаан. Эгертимес улуз ажалдыр-дыр! В. И. Ленин чүгө «Им-периализм—капитализмниң дээди чадамы» деп номун бижирде, немс, француз, англ болган орус дылдарда 168 номдан болган 232 чүдүндө ушта бижилелерин кылган. 1903 чылдың чымында Ленинниң «Искра» Женевага парлаан эгезон.

В. И. Ленин Швейцариядан 1917 чылда чорунан болган революциянык оңа хары-салгалыг үеинде Россияга эң келген. Владимир Ильич айттарынын бодурунде дүе «Швейцар ажалдылар-га чарымышкын чалаан» бижон, мыда болшениктер «Швейцарияныкы ре-волюстур социал-демократтар-га чыгыс эл-сөткөлдүг ажалдылар» деп дегел-леш, «империализмга эш хуулуун хамаарылаа эш ханым-биле өөрүп четтир-гөн» илерейтеш.

Швейцар ажалык шим-чөөлүгүнө окшук ажалдык чыгарынын бирөөн Фридрих Платтен-биле наймалды Владимир Ильич бүтү намы-нда тулуп келген. В. И. Ленинни Цюрихке чурттаган дөң хулаңып ап турган Ф. Платтен соодада барып Россияга. Ильичиниң торон чери Сибиринге чурттап берген. Ол Россияга «Солидар-ность» деп эң баштайгы швейцар кезде ажал-агыл коммунист үндөйлөш, оңу даргаал, алаа өг-бүдө-биле калы чурттап турган.

Владимир Ильичиниң чы-рыгымыг тураскаалын Швейцариянык ажалы чон-нары ыдыкты-биле сактын чоруурлар. Баштыкыга ту-раскаал самбыралары Жене-ваның Дюфур кудумчуунда, Цюрихтин Шингелгасе ку-думчуунда Улузчу бажында

АЯК ШАЙНЫ ААРТАП ОРА...

БАНДЬЕРА РОССА

Делегейиниң аягы-агы чурт-тарында Коминтернин IV конгрессинге келген делегет-тар В. П. Ленинни коор база оң чугаалын дыңаарына кайы хире улуз күзөл-соруу-галдыг турганын дугайын Евгений Марини «Бандьера Россия» деп кыска расказында чугаалап турар. «Ленин-биле чүрүктин ханамында беседалар» деп номдан оңу-дургаш, ону моңч адаанда парлаан.

1922 чылда Москвага Коминтернин IV конгресси бо-луп эртен. Алаа лизы-бүрү чурттардан коммунистер чөт-келген келген. Оларын хей-хөй бодурун эвес, а өскө чыгыт аттарыг болган. Оларын аразында кара-ба-жылардаа чүдө хал азыр-тып үнөшпөр база бар. Ын-чаарга торон чуртунче ээп чедө бөөрге, оларын дайып-лар кара-байындарже база катап кирип оштангы болур.

Делегеттарын Москвага чедип келген оларга аажок улуз өөрүшкү болган. Олар амыдыралынын иштине бир-ле дугаарында хостуг черге кээп, оң агаарын тынып турганар. Ажылчылар бол-ган таракчылар боттарының күзөл-соруу-биле хостуг эрге-шөлөни эң-не баштай чедип алган черде республикага чедип келгенер ол.

Ленин даштыкка турар үеде ол итали эш оң-биле кал-даа улаа учурашкан болган революстурларын чыгып келген черлерин Владимир Ильичиниң күзөл-диги-биле ирлан чоранын ол эки билер.

Итали эш мынчаар ула-мычкан: — Женевага карнавал үе-инде «Карнавал» деп ири-

ийи аразыга тарай берген. Ону орус-даа, итали-даа, немс база француз-даа, англ-даа дыгы олар чугаалажып турганар.

Комгрессиң хуралдары Кремльге эртен турган. Бир-ле катап оң элелелег хура-мыдоосту бөөрге, бодук деле-геттар алып турган Влади-мир Ильичиниң бажымыче баарын шийитиреп алганар. Делегеттар оң квартираны-нык соңаамың дугунага барган, кезек мыт чок тур-ганар. Соңга өттүр сайгы-лааның бүдүртүп лампазы чырыл турган. Ынчаа Влади-мир Ильич бажың квартира-аңда кабинетинге ном но-чуп олурган.

Делегеттарын аразында бажымың дугу дамыр кара бир итали эш турган: — Ленинге бир ирлан м-дан берелениер — деп са-налдаан. — Владимир Ильич ирлага мык дөргөн билер мен. Оңуң араанда оң эки-рин сегиринче дузалаа-ры-биле бир ирлан бээрленер эки эң чок дийи бисте Ита-лияда чугаалажып турар.

Ленин даштыкка турар үеде ол итали эш оң-биле кал-даа улаа учурашкан болган революстурларын чыгып келген черлерин Владимир Ильичиниң күзөл-диги-биле ирлан чоранын ол эки билер.

Итали эш мынчаар ула-мычкан: — Женевага карнавал үе-инде «Карнавал» деп ири-

ийи аразыга тарай берген. Ону орус-даа, итали-даа, немс база француз-даа, англ-даа дыгы олар чугаалажып турганар.

Комгрессиң хуралдары Кремльге эртен турган. Бир-ле катап оң элелелег хура-мыдоосту бөөрге, бодук деле-геттар алып турган Влади-мир Ильичиниң бажымыче баарын шийитиреп алганар. Делегеттар оң квартираны-нык соңаамың дугунага барган, кезек мыт чок тур-ганар. Соңга өттүр сайгы-лааның бүдүртүп лампазы чырыл турган. Ынчаа Влади-мир Ильич бажың квартира-аңда кабинетинге ном но-чуп олурган.

Делегеттарын аразында бажымың дугу дамыр кара бир итали эш турган: — Ленинге бир ирлан м-дан берелениер — деп са-налдаан. — Владимир Ильич ирлага мык дөргөн билер мен. Оңуң араанда оң эки-рин сегиринче дузалаа-ры-биле бир ирлан бээрленер эки эң чок дийи бисте Ита-лияда чугаалажып турар.

Ленин даштыкка турар үеде ол итали эш оң-биле кал-даа улаа учурашкан болган революстурларын чыгып келген черлерин Владимир Ильичиниң күзөл-диги-биле ирлан чоранын ол эки билер.

Итали эш мынчаар ула-мычкан: — Женевага карнавал үе-инде «Карнавал» деп ири-